

אשכולות

הצילון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת ניצבים-וילך

גליון 433 | כ"ה באלול תשע"ז
(שנה אחת-עשרה)

כניסת שבת 18:24
צאת שבת 19:22
סוזק"ש מג"א 08:50

תשובת הפרט ותשובת הכלל

שלומי מנגיסטו (ב')

כשמתבוננים היטב בפרשות ניצבים וילך ניתן לראות הבדל גדול ביניהן: שתיהן מעידות על שיבה של עם ישראל בתשובה, אך כל אחת נענית בצורה שונה.

לאחר שהתורה מבארת את הקללה הגדולה: "ויחר אף ה' בארץ ההיא ויתשם ה' מעל אדמתם" בהמשך לפרשה הקודמת העמוסה בקללות, מתארת התורה שתי מהלכי תשובה: האחד בפרשת ניצבים "והשבת אל לבבך" "ושבת עד ה' א-להיך" שנענה בצורה יפה "ושב ה' א-להיך את שבותך ורחמך. והביאך ה' א-להיך אל הארץ".

מאידך, בפרשת וילך התורה מתארת תהליך תשובה: "ואמר ביום ההוא הלא על כי אין א-להי בקרבי" אך הוא לא נענה בצורה חיובית - "ואנוכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא".

וצריך עיון - הרי הייתה כאן הכרה בחטא שזו התחלה הכרחית של תשובה, הכרה שהכל מאיתו יתברך, ומדוע לא נענתה? ונראה לחלק בין תהליך תשובה כללי של עם ישראל בו היחיד רואה את עצמו כחלק מהכלל לבין תהליך תשובה פרטי ומנותק מן הכלל. פרשת ניצבים פותחת במילים "אתם ניצבים היום כולכם ראשיכם שבטיכם וזקניכם ושוטריכם כל איש ישראל" - מדובר על תשובה של הכלל, ואילו פרשת וילך עוסקת בתשובה של הפרט: "ואמר ביום ההוא הלא על כי אין א-להי בקרבי מצאוני הרעות האלה".

מכאן למדנו יסוד - אדם שרואה את עצמו בתוך כלל ישראל ומתוך הכרה זו הוא חוזר בתשובה תשובתו גבוהה לעין ערוך מאדם פרטי השב בתשובה. פרשת ניצבים כשמה כן היא הכלל ניצב לעומת פרשת וילך שפותחת בלשון יחיד. דוגמאות לשתי דרכי תשובה אלו מצינו במקורות: כגון בתחילת מסכת עבודה זרה יש הבחנה בין תשובה של כל ישראל בענין חטא העגל לבין תשובת דוד בעינין בת שבע. וכן הגמרא במסכת ראש השנה (יז ע"ב) מבחינה בין תשובת הרבים שהיא מתקבלת בכל רגע - "בכל קראנו אליו", לבין תשובת היחיד שמתקבלת במיוחד בעשרת ימי תשובה, כמו שכתוב "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב".

אמנם כל תשובה מתקבלת, אך כשהיחיד עושה אותה לבדו היא הרבה יותר קשה. מעין רעיון זה אנו מוצאים בזוהר הקדוש (שמות מד ע"א, בתרגום): "ויהי היום ויבוא שמה" (מל"ב ד, יא) - ויהי היום... אותו יום טוב של ר"ה היה, שבו נפקדו עקרות העולם, ונפקדים בו בני העולם. קרא לשונמית ואמר: "הנה חרדת אלינו כל החרדה הזאת... ומה לעשות לך, היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא?" וכי דבר זה לשם מה אשה צריכה, שהרי אינה יוצאת ולא הולכת ולא נכנסת להיכל המלך? אלא יום זה היה גורם, שכל בני עולם יושבים בדין, ובאותו יום נקרא הקבה מלך. המלך המשפט. אמר לה: אם את צריכה בשבילך אצל המלך העליון על המעשים שבידך?

"ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת". מה אמרה? אלא, בשעה שהדין תלוי בעולם, שלא יפרד אדם לבדו, ולא יהיה רשום למעלה ולא יכירו אותו לבדו, שהרי בזמן שהדין תלוי בעולם, אותם שהם רשומים ונועדים לבדם - אף על פי שהם צדיקים, הם נתפסים בראשונה. ועל כך לא צריך אדם להיפרד מן העם לעולם, שבכל זמן רחמי הקב"ה על העם כולו כאחד. ולכן אמרה "בתוך עמי אנכי יושבת", ולא רוצה להיפרד מהם, כמו שעשיתי עד היום הזה.

וכך מובא גם בשפת אמת (ניצבים תרל"ה): "כי הכלל ישראל לעולם עומדין לפני הקדוש ברוך הוא והעבודה רק לכל פרט לבטל עצמו אל הכלל. וזה היום הוא בכל יום ויום. וגם מאחר שכ' בתורה 'אתם ניצבים'. ושפת אמת תכון לעד כי אם היה הפסק לדבר לא היה נאמר זאת בתורה. ומצד זה יכולין כל הרשעים לחזור בתשובה כי החטא רק במקרה שנפרש מכללות ישראל ולכן יכול לחזור לשורשו כמאמר 'לירושת אבותי אני חוזר'".

אכן ניתן ללמוד מכך את אותו רעיון והמשמעות של חשיבות חיי הכלל בעם ישראל. מתוך איגוד של הפרטים הקטנים אל כלל אחד גדול וביטולו של כל פרט לטובת כלל עם ישראל יוצר הכוח העוצמתי של עם ישראל בכללותו. העצה היעוצה היא להתפלל לשלום הכלל, ולמלכות ה' שתכון במהרה בימינו, ועל ידי כך תשובת היחיד תכלל בתוך תשובת הכלל שכפי שלמדנו מתקבלת יותר מתשובת היחיד. יהי רצון שנזכה כולנו בדין לשנה טובה וכתובה וחתימה טובה.

מלבי ש"ס

לרב ישי בוכריס
לרגל הולדת הנכדה

לר' נריה כהן
לרגל הולדת הבן

לבן-ציון סופר
לרגל ארוסי

קוד באתר: 7691

העלון יוצא לאור ע"י
ישיבת כרם ביבנה
www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:
eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות
איתיאל סופר
יעקב אביעד דואני

מארכי הרא"ה

מעוון, ובאמת עדיין חלאתו בידו, ולא יוכל לעמוד בפני איזו התעוררות שתבוא אליו".

ג. הקבלה להבא - צריך אדם לידע בפני אלו מצבים עתיד הוא לעמוד בשנים הבאות כדי לקבל על עצמו שגם במצבים העתידיים האלה הוא לא ישוב לחטאו. "וצריך לדעת לזה פרטי גלגולי סיבות העתידות ולהכיר מהותם". וא"כ "איכה נקוה לתשובה שלמה, כיון שעיקר התשובה נעלמים ממנו בהכרח מקוצר דעתנו".

ברם השי"ת מקבל את המועט כמרובה, "ואנו מבקשים שע"י החרטה, העזיבה והקבלה שלנו, אעפ"י שהן בשפלות ידים, תצטרף מחשבתנו לדעת העליון, שאילו היינו מכירים עניינים אלו בשלמותם, היו מצטיירים ונקבעים בנו בשעת התשובה בכל אמיתתם". על כן לפני שאנו מתוודים, אנו מחלים את פני בוראנו למרות חולשותינו.

ולכן אנו מקדימים לבקש לפני סדר הסליחות והוידוי, כנגד החרטה - "אתה יודע רזי עולם", עד כמה ראוי לנו להתחרט; כנגד העזיבה - "אתה חופש כל חדרי בטן" וידע שנשארה בנו עדיין חלאת העוון, "ובוחן כליות ולב", וידע שאין אנו מגיעים לכל עומק העזיבה; וכנגד הקבלה לעתיד - "אין דבר נעלם ממך", מכל גלגולי הסיבות של ניסיונות שיכולים להתגלגל ולבוא, "ואין נסתר מנגד עיניך", כל אותם ניסיונות המוכנים לבוא עלינו, ושלא לא נוכל לעמוד בהם.

ולכן אנו מבקשים, כיון שאנו מתחרטים על העבר, עוזבים את החטא במחשבתנו, ומקבלים עלינו לעמוד בניסיונות ולא לחטוא עוד - "יהי רצון מלפניך שתסלח ותמחל ותכפר ותעזרנו בטובך להגיע למידת תשובה שלמה לפניך".

רק עתה, לאחר החסד הגדול שהקב"ה מצרף מחשבותינו למחשבתו, נעשית התשובה באמת קלה, ואינה מעבר לים, ולא בשמים היא.

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא. לא בשמים היא... ולא מעבר לים היא... כי קרוב אליך הדבר מאוד בפך ובלבך לעשותו" (דברים ל יא-יד).

"המצוה הזאת" היא מצות התשובה (המבין ל, יא), ויסודי התשובה הלוא ידועים הם: חרטה על העבר, עזיבה בהווה וקבלה לעתיד. לכאורה, הדברים נראים פשוטים ובני השגה לכל יהודי הרוצה לשוב בתשובה, ומדוע היינו סבורים שהתשובה בשמים היא או מעבר לים, שהוצרכה התורה להרגיע אותנו שקל לחזור בתשובה?

על הקושי הזה עמד הרב קוק זצ"ל בכמה מקומות. מומלץ לקרוא לעין ב"אורות התשובה" (הוצאת אור עיון עמ' קמה), או ב"מאורות הראיה" (יה האיתנים עמ' רסב), או בסידור "עולת ראייה" (ח"ב עמ' שנג). וזה תורף דבריו.

בפתיחה לסדר הוידוי אנו אומרים, "אתה יודע רזי עולם ותעלמותו סתרי כל חי. אתה חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב. אין דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך. ובכן יהי רצון מלפניך ה' או"א שתסלח לנו וכו'". הרב מסביר בסידור, שמשפטי פתיחה אלו הם כנגד הקושי שבשלושת עיקרי התשובה: החרטה, העזיבה והקבלה. אף שנראה שהדברים פשוטים ונוחים, באמת יש בהם קושי רב.

א. החרטה - אי אפשר להגיע אל תכליתה, אלא אם כן יבין היטיב גודל הקלקול שהביא מעשהו הרע. "ומסוד ה' ליראיו נודע כמה עניני האדם נוגעים עד מרום קץ עולמות עליונים, וכל מה שידיעתו תקיף יותר את ערך הקלקול של החטא, כה תגדל החרטה". וכיון שלאדם חסרה הידיעה עד כמה הרע החטא וקלקל בעולמות, לכן החרטה על החטא אינה יכולה להיות שלמה.

ב. עזיבת החטא - היא צריכה להיות שלמה, שיעזבנה לא רק במעשה, כגון השבת הגזלה, אלא צריך להסיר החטא גם ממחשבתו. "ואין האדם שליט ברוח לדעת עמקי הלב. ויש שידמה שכבר נטהר

לאחד את הניגודים

יעקב יהודה פלדמן

דברי תורה אלו לעילוי נשמת סבתי מרים דבורה בת מתתיהו,

אשר הצגתי לפניך את הרעיון בבוסריו יומיים קודם הסתלקותה מאיתנו

"וכל עבודת האדם הוא לאחד את הניגודים שבנפשו על ידי רעיון כללי שבגדולתו ורוממותו הכל נכלל ונכלל ונכלל ונכלל ונכלל ונכלל" (הראיה קוק בקובץ שירי הרב "חדרי")

הגמרא בתחילת מסכת יומא (ח ע"ב-ט ע"א) נגרת באופן אסוציאטיבי מדין אודות מהות שמה של 'לשכת פרהדרין' (או 'פלהדרין') למצוות המעשרות ולחורבן הבית. מפני שנראה וכל מילה בתלמוד נחקקה במקומה בכוונה תחילה ובפרט באגדות התלמוד אותן איגדו האמוראים בלא שיהיו כפופים בעריכתן לסדר לימוד המשנה אותו קבעו התנאים, יקשה עלי להאמין כי אך קשר אסוציאטיבי יסובב את אגדות חז"ל. על כן נראה שראוי לחתור ולהעמיק בפרטי האגדות על מנת לדלות מעומקן את אותם מסרים חבויים אותם הכמינו בחגווי אגדות אלו תחת מעטן האסוציאטיבי.

גמרא נוספת במסכת יומא (יט ע"ב) מתארת כיצד היו מקפידים על טהרתו של כהן גדול. אחת ההקפדות היתה מניעת שינה מהכהן הגדול בליל יום הכיפורים שמה יטמא בטומאת קרי. את עירינותו של הכהן הגדול משיגים באמצעים שונים אחד מהם כדברי הגמרא "ומעסיקין אותו עד שיגיע זמן שחיטה". עיסוק זה לדברי רבותינו היה שירה. בחירתם של המילים שלפי תיאורה של הגמרא שרו לפני הכהן הגדול

מתמיהה: "אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו". (תהלים קכו, א) בחירה מעניינת לערב יום כיפור, לא נראה כי בתוכנית כלשהי ברדיו היו בוחרים שיר הקשור בבניין בית המקדש בערב יום כיפור, אולי בערב תשעה באב היה שייך לשיר שיר מעין זה, אולם בערב יום"כ ה'פלייליסט' מנגן "אוחילה" "ונתנה תוקף" ושאר שירים שעניינם תשובה לה'. מן הראוי אם כן לברר מדוע השתמשו בפסוק זה בערב יום"כ?

על מנת לתרץ קושיות אלו אברר תחילה בפרשת 'כי תבוא' שתי שאלות אשר יובילו אותנו לפשט מחודש במסכת יומא:

1. מדוע בחרה התורה לקבוע את מיקומן של מצוות ה'ביכורים' וה'מעשרות' בסמיכות לביאת הארץ?

2. חז"ל (בר"ר מב, ג) חילקו באופן מהותי במקראות בין לשון 'ויהי' ללשון 'ויהי', בעוד 'ויהי' מבטא צער ויגון, 'ויהי' מסמל שמחה.

על פי דברים אלו, האור החיים הקדוש בביאורו לפרשת עקב, פירש את משמעות הפסוק "ויהי עקב תשמעון" (דברים ה, כו) שבזכות שמירת המצוות יזכו עם ישראל ללשון 'ויהי' המבטאת שמחה. כפי שידוע לנו שקיום המצוות משמח ולא נועד להקשות על המאמינים.²

¹ ידוע שפיטים אלו מאוחרים בסדר הדורות אולם לא מן הנמנע שהיו להם בעבר כבר פיטים בסגנון זה, ובכל אופן פרק נא בתהלים מכל טקסטים מספיק איכותיים על כפרה ותשובה.

² ידוע משלו של המגיד מדובנא על הפסוק "לא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל" (ישעיהו מג, כב) על סוחר ששכר סבל על מנת שיביא את מזודתו מהרכבת לחדרו

בכיוון זה ממשיך ה'אורח חיים' לבאר את פרשת 'כי תבוא', באופן 'ציוני' להפליא³ הוא מפרש את לשון "והיה כי תבוא" (דברים כו, א) שאין שמחה אלא בישיבת הארץ ומביא סימוכין לדבריו מספר תהילים (קכו, א-ב) "בשוב ה' את שיבת ציון ההינו כחולמים. אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה".

צריך להבין מהי מהות השמחה הקיימת לדברי ה'אורח חיים' בזכות יישוב ארץ ישראל, ומדוע היא נסמכה למצוות 'ביכורים ומעשרות', סמיכות המסמלת בהתאם לפירושו לפרשת עקב את נביעתה ממצוות אלו?

נראה ליישב שאלות אלו על פי התבוננות בשינוי המארג החברתי בין דור המדבר לבין דור יורשי הארץ אשר הצריך את הציווי על מצוות ה'ביכורים' וה'מעשרות'.

כבר קדמני הרש"ר הירש (דברים כז, כו) בפרשו את הקללות המופיעות בפרשת 'כי תבוא' כאמצעי למניעת התדרדרות רוחנית בחטאים נסתרים בהם לא יכול להבחין הציבור, אותם עד לכניסה לארץ חשף המן כמבואר במסכת יומא (עה, וע"ש בהרחבה) "לבן שמלבין עוונותיהן של ישראל..." אולם בהעדרו של המן עם כניסתם לארץ הוצרכו בני ישראל לאמצעי חדש שירתיע אותם מחטוא לה' בחטאים אלו.

על דרך זו באו מצוות ה'ביכורים' וה'מעשרות' לחזק את עם ישראל עם כניסתו לארץ כנגד התחלת התעסקותם בעולם החומר, לבל יתפתו ויפלו בפחים אותם יטמון להם. בתקופת המדבר לא היה לעם ישראל ממה לחשוש בתחום זה מפני שהמן סידר את צרכי הכלל בשווה מבחינה חומרית ואחד המרבה ואחד הממעט קיבלו בסופו של יום רק את הכמות הנצרכת להם.

אולם הכניסה לארץ יצרה באופן מיידי שתי מעמדות: מעמד החקלאים בעלי האדמות, ומעמד המלומדים - כהני הדת, אשר לא היה להם חלק ונחלה בארץ למעט ערי מגורים. חלוקה זו יכלה ליצור בקלות הפרשי מעמדות כלכליים שיביאו לניכור בין אנשי האדמה שיצברו הון ויתעשרו מטוב הארץ ויחשו כי כוחם ועוצם ידם הניב את העושר הזה, לבין הכהנים המלומדים שיחכימו ויראו בעצמם אליטה מורמת מעם שאינה קשורה למעמד הפועלים הפשוט.⁴

יתר על כן המרחק הגיאוגרפי הגדול בין הנחלות עלול ליצור נתק בין העם, העלול להפכם לשבטים נפרדים ולא יתקיימו עוד כ'עם ישראל'.

לשם מניעת בעיה זו צוותה התורה שכל מעמד יוקיר ויעריך את חשיבות קיומו של השני, החקלאים לא יאמרו 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה' אלא ידעו כי מה' היתה זו ויביאו לכהניו מנחת ביכורים ומעשרות שיסמלו זאת, ואל לנו לחשוש שלא יבינו מביאי המנחה שמטרת מתנות הכהונה היא ההכרה שהכל מהקדוש ברוך הוא, מפני שביודי הביכורים והמעשרות הם מכריזים קבל עם ועדה כי ה' הוא זה שנתן להם את הפירות והאדמה. ממילא סר החשש לגאוה עצמית שתוביל לזניחת מעמד הכהונה.

ומאידך גיסא גם מעמד הכהונה לא ירים את ראשו בגאוה על היותו בחיר הא-ל, זאת מפני עיקרון מסויים המופיעה בחסידות שנקרא 'בחנית מקבל', למשל: הירח אין לו אור מעצמו אלא הוא מקבלו מהשמש, כך הכהנים על אף חשיבותם אין להם קיום לכשעצמם בלא

מעמד בעלי הקרקעות שבעם, ואף אם מבחינה כלכלית הם יכולים לסחור ולעמוד על רגליהם בכוחות עצמם עצם קבלת המתנות מותרה אותם במקום של מקבלים.

אם כן נוצרת בקרב עם ישראל חברה תקינה שמוקירה ומעריכה את אשר יש לה ואת מעמדותיה השונים ונחיצותם מבלי ליצור פילוגים.

כמו כן המפגש התדיר בבית ה' בפרקים מסויימים במהלך השנה ישמור על הקשר בין חלקי העם על אף המרחק הגיאוגרפי הגדול שהפריד ביניהם.

ממילא תירצנו את שתי השאלות:

1. מצוות הביכורים והמעשרות הכרחיות עם ביאת עם ישראל לארצו לשם שמירה על אחדותו של העם על מעמדותיו השונים.

2. השמחה הנגזרת מקיום מצוות ה'ביכורים' וה'מעשרות' איננה סתם שמחה של מצוה אלא שמחת האדם בחלקו ובשלומו החברתי אשר יוביל את החברה לשגשוג כלכלי ורוחני.

על פי עקרונות אלו ניתן לפנות וליישב את התמיהות שעלו לנו במסכת יומא:

בהתבוננות מחודשת באגדות נמצא חוט המקשר בין כולן, הפרהדרין שפירושו 'עבדי המלך', היה 'שם חדש' בו כינו את הכהנים הגדולים. שם זה תאם למעמד הכהונה בימי בית שני אשר היה גובה את מעשרותיו בכח, כדוגמת המלך הגובה את מיסו. תיאור מעניין קיים בספר שמואל (שמ"א ה, יא-יז) כאשר הנביא מוכיח את עם ישראל על רצונם למנות לעצמם מלך: "ואת צאנכם יעשר". הכהנים בבית שני והמלכים נהגו בסמכויות דומות וכנראה גביית מתנות הכהונה היתה בהיקף דומה למס המלך, על כן דבק בהם שם 'עבדי המלך' בפי העם.

מעשה זה כשלעצמו לא נראה הרה אסון, אולם על פי הסברינו היו השלכות חמורות ביותר שהובילו להפיכת הכהנים ממקבלים לנוטלים, הפרת האיזון השברירי בין המעמדות בעם ישראל הפכה את הכהנים לחברה אליטיסטית שלא כל כך מתחשבת במעמדות הנמוכים בעם והובילה לשנאה של פשוטי העם הנחמסים, אשר לא רוצים להביא את מתנות הכהונה שלהם לכהנים. "מרד" זה יצר קבוצה שחז"ל הגדירו 'עמי הארץ' כנראה על שם שהיו חקלאים אשר מיאנו לתת לכהנים מס כתוצאה משיטות הגביה בהן השתמשו הכהנים.⁵

רובד נוסף אותו מוסיפה לנו האגדה הוא שמעמד הכהונה האליטיסטי נהיה מושחת. ניתן להסיק זאת מקצב התחלפות הכהנים בהשוואה בין בית ראשון בתקופתו גביית המעשרות נעשתה כדין, לבין בית שני בו גבו הכהנים את מעשרותיהם בכח.⁶

השלב הבא המתואר באגדות הוא החורבן, ראשית של בית ראשון ולאחר מכן של בית שני, כאשר בהשוואה בין החורבנות ניכר ששנאת חינם היא שהובילה לחורבן בית שני.⁷

מעתה הכל ברור. האגדתא באה להצביע על ההתדרדרות המוסרית שחלה בימי בית שני בקרב הכהונה כתוצאה מאי שמירה על מצוות מתנות הכהונה כנדרש, ולאסון הלאומי שנגרם כתוצאה מכך!

כעת, כשתובנה זו מהדהדת ברקע המסכת כבר בדפיה הראשונים (ח ע"ב-ט ע"ב) המילים אותן שרו לכהן גדול בערב יום הכיפורים מקבלות תובנה עמוקה:

שיר המעלות לשלמה: אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בונוי בו. אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר.

⁵ קיום המעמדות קיים לכל אורך הש"ס ניתן למוצאם לדוגמה בסדר זרעים מסכת דמאי. ההשערה שהלתי בדבר כינויים בל עמי ארצות כקשורים לחקלאות היא אישית ויש לראותה ככזו.

⁶ כמו כן מתוארת האליטה של בית עלי במשכן שילה שדמתה במעשה למעשה כהני בית שני.

⁷ אינני הולך לנטוע הבנה חדשה לביטוי שנאת חינם אבל לשער ניתן... קיימת קונוטציה מעניינת בין גביית המעשרות 'חינם אין כסף' בידי הכהנים שהובילה לשנאה מצד העם, ויצרה את המונח שנאת חינם.

במלון, לאחר כמה שעות מגיע הסבל מיזע ועייף ודורש שכר רב בעבור הובלת המזוודה, שאלו הסוחר מדוע אתה דורש סכום כה רב? ענהו הסבל בשל היגיעה שהיתה לי בסחיבת המזוודה. ענהו הסוחר: אם התייגעת סימן שלא סחבת את המזוודה שלי, כי המזוודה שלי קטנה וקלה מאוד ויש בה רק כמה יהלומים ואבנים טובות.

כך גם בעבודת ה' ישנם אנשים המרגישים יגיעה ועמל גדול אולם זה סימן שכנראה הם לקחו מזוודה של משיחה אחר ועובדים בשבילו על כן עליהם לבקש מאחרים את שכרם.

³ רבינו חיים בן עטר קדם לראשית הציונות בכמאה שנים אולם עודד את העליה לארץ ישראל ואף עלה בעצמו לארץ (1741) והקים בה את ישיבת "מדרש כנסת ישראל" אשר התקיימה במשך כמאה שנה.

⁴ סיפור שלדוגמא התרחש בין פנחס ויפתח (שופטים יא) כאשר כל אחד לא רצה לצאת ממקומו מפאת חשיבותו העצמית ומפני כך לא התיר פנחס את נדרו של יפתח (לפי רש"י תענית ד).

הוספה של עוד פסוק אחד על הפתיחה אותה ציטטה הגמרא, מביאה אותנו לפסוק השני במזמור, העוסק בחורבן אפשרי של העיר ירושלים אשר יתרחש במידה ו'ה' לא ישמור עיר, אז לא תועיל עבודת השמירה של השומרים את העיר בין אם אלו מעמדות הלוחמים ה'ישראלים' ובין אם בעבודת הקודש של הכהונה. יש פה אמירה נוקבת למעמד הכהונה בימי בית שני - העם בכללותו לא יכול להתקיים בירושלים במצב הקיים כל עוד הם לא עושים את רצון ה'. התשובה בדור זה לא היתה להשקיע בעבודת הקורבנות יותר או בצדקה וכיצא באלו, אלא ב'שלוש' בפער הגדול שנוצר לפי הגמרא מהדורסנות של מעמד הכהונה.⁸

קל לנו היום לדבר על העבר, להאשים ולהכפיש, בדיוק כפי שאנו מאשימים ומכפישים בקלות גם בחיי ההווה. אולם קשה לנו לקום, נחת לרוחה ועילוי לנשמתה.

לפעול ולשנות על מנת לתקן. דברים אלה נועדו להיות כברק באפלת השגרה על מנת להוביל לחשבון נפש פנימי כפי שאנחנו נוהגים בחודש הרחמים והסליחות, לראות האם נהגנו כיאות במיקרו ובמקרו עם הרבה דגש על החובות של 'בין אדם לחברו'.

לכך נראה התכוון הראי"ה זצ"ל בדבריו שצוטטו בראש המאמר, בקובעו כי עבודתנו היא להשליט את הניגודים שבנפשותינו על ידי רעיון כללי שמשמעותו טובת הכלל לשם יצירת הרמוניה כפי שהוסבר שביכולת מצוות המעשרות היה לייצר.

בשיחותי עם סבתי היא נטתה להדגיש את חשיבות אחדות העם, וכאבה את הפירודים והחילוקים. מי יתן ויהיו דברים אלו שנאמרו ברוח דבריה, נחת לרוחה ועילוי לנשמתה.

זהו רמז המופיע בפסוק, אף אחד לא היה מעיז להכריז זאת לפני הכהונה בפרצוף, כי הם היו גברתנים ובעלי זרוע ובכוחם וסמכותם היה להרע למי שיצא נגדם.

כתיב בפרשה:

והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה... והשבות אל לבבך... ושבת עד ה' א-להיך ושמעת בקולו... ומל ה' א-להיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' א-להיך... ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצוותיו... (ל, א-יא)

ה' הוא הא-להים ר' נעם לווי

טוב התורה מפניני 'אור החיים' הקדוש

תורה איננו יודעים כיצד לשוב אל ה' ועוד יותר עקרוני - אין רצון לעשות תשובה!

רק ע"י לימוד תורה, במעט התבוננות בתורה - מבינים עד כמה היא עמוקה וממילא מגיעים להרגשת גדלות ה'. אם נזכור ונבין שעל כל דף גמרא או פסוק בתנ"ך ישבו דורי דורות של חכמי ישראל וניסו להבין את כוונת הכתוב האמתית, ושרשרת זו של עם ישראל ששומר על התורה קיימת עד היום - מרגישים קטנות והתבטלות כנגד אמיתה של תורה! לאט לאט מרגישים שהקב"ה נמצא בתורה ונדלק בקרבך רצון עז לשוב להתקרב אל האמת הזאת שהוא הקב"ה.

שנית, רואים שהתורה מכנה את לימוד התורה - לשמוע בקול ה'. ניתן ללמוד מכך נקודה חשובה עד מאד: כדי ללמוד תורה אתה צריך להיות מוכן לשמוע. כל עוד האדם אגואיסט שחושב רק על עצמו ועושה מה שבא לו - אפילו אם ילמד תורה כל היום והלילה זה לא יעזור לו! רק אחרי התבטלות ומוכנות לתת לתורה להיכנס בקרבו - התורה תתחיל להשפיע עליו.

אמונה פשוטה במסורת אבותינו ועם ישראל מספיקה כדי לתת אפשרות לשמוע ולקבל את דברי ה'.

וכמובן - מסר זה רלוונטי מאד לחיי היום-יום שלנו. מצוי מאד שאנשים לא מבינים אחד את השני כיוון שכל אחד דואג כל-כך לומר את שיטתו/סברתו עד שבזמן שחברו מדבר הוא כבר חושב כיצד להשיב לו, ולא באמת מקשיב לדברי חברו. זה עלול לקרות עם חברים, הורים, בין בשיעור ובין בחברותא.

יה"ר שנזכה כולנו לשמוע בקול ה' בלימוד התורה ואת קול חברינו בשיחתם, שנזכה להתפלל מתוך הכרה בגדלות התורה ושתבער נשמתנו לשוב אל ה' - א-להים אמת שאין כאמתו בעולם!

מסביר רבינו בפירוש 'אור החיים' על הפסוק "והיה אם לא תשמע בקול ה' א-להיך לשמור לעשות את כל מצוותיו וחוקותיו אשר אנכי מצוך היום ובאו עליך כל הקללו האלה והשיגוך" (כח, טו)¹ שבמצוות ה' ישנם ג' חלקים כלליים: עסק התורה, מצוות לא תעשה ומצוות עשה.

לכן, גם פרשת התשובה רומזת לשלושת אלה: ושבת עד ה' א-להיך (ב') הוא כנגד תלמוד תורה ולכן לא הזכיר בו דבר מלבד "...ושמעת בקולו". וזו היא התחלת התשובה שחייב השב לעשות.

"ומל ה' א-להיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' א-להיך ושמעת בקול ה' א-להיך...?" ולאחר שנתקיימו שני הראשונים מה טיבו של הציווי "ואתה תשוב"?

הוא כנגד שחייב שחייב השב לעשות.

"ומל ה' א-להיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' א-להיך" (ו') הוא כנגד שמירת מצוות לא תעשה, שהלב הוא סמל לחמדה ותאוה. "ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצוותיו" הוא כנגד מצוות עשה.

מדבריו הקדושים ניתן ללמוד כמה מסרים חשובים: ראשית, למדנו שלתשובה יש סדר הכרחי: הצעד הראשון של התשובה הוא לימוד התורה. כמו שאמר ר' פנחס בן יאיר 'תורה מביאה לידי זהירות...' בלי

¹ ועל זו הדרך חילק את כל פרשת הקללות עד "מפני רוע מעלליך אשר עזבתני" (כ) על ביטול תורה. משם עד "... כי לא שמעת בקול ה' א-להיך לשמור מצוותיו וחוקותיו אשר ציווך" (מה) על לא תעשה. ומשם עד "אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת" (נח) על ביטול עשה. עיי"ש.

לא בשמים ולא מעבר לים יעקב אליאס (ב')

2. הפס' נאמר בהמשך לפס' הקודם - "אשר אנכי מצוך היום" - התורה לא מתקיימת באלו שדוחים אותה לאחר כך, אלא באלו שעובדים את ה' בבח' "היום לעשותם", היום קצר" וכד'. "לא בשמים" אינה מקיימת באלו שהתורה אומרים שהתורה "שם", אלא במי שאומר שהתורה היא "כאן" ועכשיו. וזה הקשר לפס' הבא "כי (אלא) קרוב אליך הדבר".

3. "ולא מעבר לים" - ים מלשון יום: לא באלו שאומרים שדוחים את הלימוד למחרת.

נאמר בפרשה "לא בשמים היא ולא מעבר לים" (דברים ל, יב). לדעת כמה מפרשים, הפס' מדבר על תלמוד התורה. לפי זה, ישנם כמה פירושים לפסוק זה:

1. האורחות צדיקים (שער התורה) מבאר: "לא בשמים היא" - התורה אינה בגסי הרוח. "ולא מעבר לים" - באותם שהולכים לסחורה מעבר לים (עירובין נה ע"א), כמו שאמרו (אבות ב, ה) "לא כל המרבה בסחורה מחכים".

דברים אלו מקבילים למשנה (שם ד, ג) "אל תהי בז לכל אדם (אינה בגסי הרוח) ואל תהי מפליג לכל דבר (לא באלו שמפליגים מעבר לים)".

ההתקשרות לצדיק חשובה במצוות ת"ת, כמו שנאמר "עשה לך רב" (אבות א, ו), וע"י שהרב ילמדו תורה, יוכל ללמוד כראוי ולדעת מה לעשות.

5. לא מעבר לים - א. ים מסמל על עמקות. התורה מתקיימת באלו שמתעמקים בתורה, ולא בשטחיים. ב. "דרך אונייה בלב ים" (משלי ל, ט). דרך גימ' זריז. אונייה מלשון און-יה. הזריות והכח (האון) בעבודת ה', צריכות להיות גם כאשר האדם נמצא "בלב ים" - כאשר הסיוס לא נראה באופק. וכן "בלב ים" גימ' ידע - לדעת שעושים את רצון ה', וכך להגיע ליעד. כי כאשר אדם מודע לכל שהוא עושה את רצון ה', הוא בקלות יזדרז וישמח בכך.

יה"ר שנוזה ליישם דברים אלו ולגדול בתורה, ונוזה לכתובה וחימה טובה.

וכן ניתן לבאר ע"פ משל: "זמן הלימוד דומה ליבשה, ובין הזמנים לים (בזמן הלימוד יש סדר יום קבוע וברור, לעומת בין הזמנים, שם אין סדר מובנה), התקן עצמך ביבשה כדי שתשרוד בים". התורה היא "לא מעבר לים" - לא באלו שאומרים שבזמן הלימוד ילמדו, ובבין הזמנים יתבטלו (מצד שני אומרת המשנה "אל תהי מפליג לכל דבר" - לא להפוך את זמן הישיבה לבין הזמנים).

4. אחרי מתן תורה, התורה אינה בשמים ולא מעבר לים. אך לפני שיצאו ממצרים, היו צריכים לחצות את ים סוף כדי לקבל את התורה, ומשה היה צריך לעלות לשמים להוריד את התורה (הסבר זה מתאים בפרט לימים אלו, שהם משה היא בהר סיני להוריד את הלוחות השניים). מכאן נלמדת חשיבות ההתחברות לצדיק, שהוא המקשר בינו לבין הקב"ה, שכן עם משה רבנו בני ישראל חצו את הים וקבלו את התורה. וכן משה השמיע להם את התורה (שמות כ, טו) "דבר אתה עמנו ונשמעה". כמו"כ י"ם ר"ת - יהושע, משה - גדולי הדור.

אורח חיים

בהכוונת הרב רובינשטיין

הדלקת הנר - רוב קהלות ישראל מדליקים נר יו"ט בברכה, למעט חלק מקהלות תימן. השנה (התשע"ח - שני ימי ר"ה ואז שבת) יש להכין שלושה סטים להדלקת הנר⁵. ישנה בעיה קטנה בישיבות - אלו הבחורים שמידי שבת יוצאים ידי חובת הדלקת הנר בהדלקת אור החשמל בחדרם, אה"נ יכולים לצאת י"ח ביום ראשון דר"ה, אך מה יהא על חובת ההדלקה ביו"ט שני ובשבת? וא"ת שידליקו נרות בחדרים, לדבר זה אין רשות ממנהל המשק. א"כ אין עצה ואין תבונה אלא להסתמך על דברי הגרשז"א (שולחן שלמה רסג, יא) שבחורי הפנימיה יוצאים י"ח בהדלקה שבחדר האוכל.

יום ראשון דר"ה - לשים לב שהפרי שמברכים עליו שהחינו ביום השני (כדאי בשר"ע תר, ב) לא יהיה על השולחן ביום הראשון.

יום שני דר"ה - כיון שישנו ספק האם לברך שהחינו על היום השני דר"ה, נהגו להביא בקידוש דליל שני פרי חדש אל השולחן (תר, ב)⁶. וכך יעשה - יקדש ויברך שהחינו, יכוון על היו"ט השני ואף על הפרי החדש. י"א שסמוך לשתיית המקדש מהיין, ראוי שיברך את ברכת הפרי החדש (בדרכי 'בורא פרי העץ'), יכוון לפטור את שאר הפירות (העץ) שעתיד לאכול ויאכל חתיכה קטנה מהחדש. זאת ע"מ להסמיך את ההנאה מהפרי לברכת שהחינו שברך. מאידך י"א שאין קפידא בדבר, אלא יברך על הפרי בתוך הסעודה.

מקלחת ביו"ט - המעוניין להתקלח בתוך שלשת ימים אלו (אם צריך), יעשה זאת ביו"ט ולא ידחה זאת לשבת. זאת משום שיו"ט קל משבת לענין רחיצה במים חמים, ודינו כך:

לשו"ע (תקיא, ב) במים שהוחמו מערב יו"ט מותר להתקלח רגיל ובהוחמו ביו"ט אסור.

לרמ"א (שם) ומשנ"ב (סקי"ח) בהוחמו מערב יו"ט מותר לקלח אבר אבר ובהוחמו ביו"ט אסור.

ויש לדון איך נחשבים מים שהוחמו בדוד שמש⁷, דהרי מחד הוחמו ביו"ט ע"י השמש⁸ (וכן ע"י המים שנמצאים כבר בדוד ומחממים את הנכנסים אליהם), ומאידך לא עשה שום מעשה ע"מ שיתחמו.

מהלכות ראש השנה

ר' איתן גרתי

עוד ימים ספורים ראש השנה! ידועה הסתירה המפורסמת בענין מהותו של ר"ה¹ - האם הוא יום חג כנאמר "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו" או שהוא יום דין כמימרת ר' אבהו "אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה?" (ר"ה לב ע"ב ב). ויש לומר - ע"מ שנוכל להרגיש שר"ה הוא יום חג "בכסה ליום חגנו", ע"מ שנוכל לישב בבגדים נאים סביב השולחן הערוך בסימני החג ולשיר שירים משמחים - יש להפנים שקודם לכן ר"ה הרי הוא יום דין, יום משפט לכל באי עולם, וכל מה שיקרה לנו בשנה הקרובה נקבע בו! לא רק הארועים המשמחים אלא גם אלו שפחות. אלו אינם ימים של שירה יפה בפיוטי הסליחות גרידא, אלא ימי חרדת הדין, ימי חשבון נפש על העבר וקבלה לעתיד, ימים ש'ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו". רק לאחר שנטמיע הרגשה זו ללבנו, נוכל להגיע אל ימי הדין ולהראות עצמנו בטוחים שיוצאים אנו זכאים במשפט.

ומההכנה הרוחנית אל ההכנה הפרקטית, ההלכתית:

התרת נדרים בערב ר"ה - מקור המנהג בשל"ה (ריש יומא)². יש להבין שאין אנו אומרים תחנה בעלמא - אלא ענינו להתיר נדרים מהעבר וכן למסור מודעא להבא שמבטל את שידור מכאן ואילך³. התרה זו אינה מועילה לכל מה שנדר בכל ימות השנה, אלא רק לנדרים שנשכחו ממנו או למנהגי מצוה וכדו' שלא אמרם בלשון נדר והתחייבות גמורה, אלא נהג כך ג' פעמים. לנדרים גמורים צריך התרה מפורשת (פסק"ט, ו, עמ' קצג).

בפני כמה אומרים נוסח זה? בני אשכנז נהגו שמספיק בפני ג' כמו כל התרת נדר רגיל⁴. מאידך בני עדוה"מ נהגו להדר אחר עשרה דינים שיתירו הנדר משום שמתירים נדרי חלום, והרי קי"ל בשר"ע (יו"ד רי, ב. שלד, לה) שצריך עשרה להתיר נדרי חלומות. כן מפורש בשל"ה שיש להתיר לפני עדה, ואין עדה פחותה מעשרה (חזו"ע ימים נוראים, עמ' מב).

האם נשים צריכות להתרת הנדרים בער"ה? נחלקו בכך האחרונים האם סומכות הן על "כל נדרי" שביוה"כ ודיין. הפתרון הטוב, שתמנה האשה את בעלה לשליח להתיר נדריה, ויאמר הבעל לדיינים שהוא שליח אשתו, או שבסוף הנוסח שאומר, יוסיף הבעל "וכן הוא לאשתו".

⁵ אלו המדליקים בפתיל צף יכינו שלושה סטים עוד קודם החג (ויכניסו הפתיל בתוך בסיסו), ע"מ שלא יכנסו לבעיית מתקן מנא ביו"ט.

⁶ אפשרי גם בגד חדש, ויהא לבוש בו בעת הקידוש.

⁷ גבי פתיחת ברז המים החמים בשבת - יש האוסרים (מצד שגורם בישול למים הנכנסים לדוד) ויש המתירים (יבי"א ד, לד). גם לאלו האוסרים בשבת, מ"מ ביו"ט יש שהקלו כיון שמלאכת הבישול לצורך יו"ט הותרה ומאידך יש שעדיין אסרו כיון שלא משתמש בכל המים שהתבשלו (משנ"ב הוצאת דרשו - הערות על משנ"ב תקיא, יב. תקיד, טו). הנכתב לעיל הוא למתירים להשתמש בדוד שמש בשבת.

¹ הובאה בין היתר בחכמת שלמה סוף ס' תקפא. ע"ע בשיחתו של רה"י הרב סרף בליל שבת כ"ט-צא.

² לא הובא בשר"ע, ברמ"א או במשנ"ב, אך גם בני אשכנז נוהגים בו...

³ וצ"ע, דהא סגי בהתרת הנדרים של ליל יוה"כ (כל נדרי)? תירץ המנח"י (ט, ס) משום דחיישין שמתוך שאומרים כל נדרי בלחש לא ישמיע לאזניו והוי דברים שבלב ואינם מועילים.

⁴ שו"ע יו"ד רכח, א כתב שניתן להתיר אפי' בדיינים קרובים וכן בלילה.

לגר"ע יוסף (חזו"ע יו"ט עמ' מא) נחשבים כהוחמו מערב יו"ט כיון שהוחמו ממילא, ולשיטתו לבני עדה"מ יהא ניתן לשטוף את כל הגוף במים חמים מדוד השמש⁹, ולבני אשכנז אבר אבר.

מאידך, לאלול"צ (ח"ג כא, א) נחשבים כהוחמו ביו"ט, כדין חמי טבריה בכלי (שכו, א), ולשיטתו יאסר לרחוץ כל הגוף, אך מ"מ מיעוט הגוף מותר כמו בשבת (משנ"ב שכו, ב).

⁸ א"כ מתקלח עד תחלת בוקרו של יו"ט הראשון שאז מסתבר שהמים היוצאים נותרו חמים מערב יו"ט.

⁹ כמובן יש לזוהר מסחיטת השיער - לכן אין לחפוף את השיער וכן אין לנגבו במגבת, אלא רק להניח עליו את המגבת וכך לאט לאט יתייבש (בא"ח ש"ב פקודי ס"ח).

עוד - למצטער התירו לרחוץ אף בחמים (ביאוה"ל שכו, א). בעידן המזגנים דהיום לא כ"כ מצוי שלאדם יהיה קריטי להתקלח. מ"מ במקרה ובמהלך שלושת הימים אדם מרגיש מאוד לא נעים מותר לו להתקלח אף כל הגוף בחמים, אף בשבת, ואף בלא התנאים דאבר אבר וכדו' (כמובן למקלים להשתמש בדוד שמש). אם יכול להחמיר על עצמו להתקלח בקרים או בפושרים תבוא עליו ברכה, כ"כ אם יכול לרחוץ רק מיעוט גופו, אך אם חייב כל גופו בחמים מותר, כי כן עיקר הדין.

יש לזכור - גם אם מתקלח לקראת סוף היום הראשון לא יאמר בפיו "אני מתקלח לכבוד יו"ט השני", וכן לא תאמר אם לבנה ביו"ט השני "רוץ, תתקלח לכבוד שבת", כיון שנראה כהכנה (כ"מ משנ"ב רצ, ד).

התורה והשירה

יעב"ץ

פרק לא: ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיה למוות קרא את יהושע והתייצבו באהל מועד: וירא ה' באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על פתח האהל: ... ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדו את בני ישראל שירה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל: ... והיה כי תמצאן אתו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את יצרו אשר הוא עשה היום בטרום אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי: וכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא ולמדו את בני ישראל: ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך: והיה ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם: ויצו משה את הלויים נשאי ארון ברית ה' לאמר: לקח את ספר התורה הזאת ושמעתם אתו מצד ארון ברית ה' אלהיכם והיה שם בך לעד: ... **הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם** ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ: ... **וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם:**

פרק לב: ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם הוא ויהושע בן נון: ויכל משה לדבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל: ויאמר אלהים שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצו את בניכם לשמוע לעשות את כל דברי התורה הזאת:

כמה שאלות מתעוררות כשלהבת העולה, בעת קריאת זה המקרא בדקדוק כל מילה. וזו יצאה ראשונה - 'כתבו' למה לה, שהרי אינו לעם ישראל, אשר ישימוה בפיהם.

ואחרי כן, האם 'השירה' היא 'התורה'? אם כן - למה שינה לקרותה 'שירה'? ולא - מדוע בכתבתה התורה כאן דברה, הלא אי שם בסיני נתנה להם!

ובשלישית, על הכפילות אני תמה, שבפרשתנו דיבר משה באזני האומה, אולם בסוף 'האזינו' שוב נקרא בתימה, שאמר השירה שוב באזניהם.

אשר על כן ומחמת אלו השאלות, נראה לי לחדד ביאור בעזרת נותן היכולות, ולפניו אבוא בתחינה ופלילות, שאומר דברים לאמיתת התורה ואשמח בהם.

תחילת הענין נעוצה בהעברת ההנהגה, ליהושע אשר באהל יום וליל הגה, הציווי ליהושע, ולמשה שהנהגתו טרם פגה, לכתוב שירה שתהיה לעדות בהם.¹

כחלק מהעברת המנהיגות השירה נכתבה, להזכיר הברית אשר לדורות נחצבה, ע"י השירה שבה נבואה כתובה, ותנאי לקבלת הטוב - קיום התורה לדורותיהם.

אך כדי שיקבלו עליהם את יהושע בשלימות, תחילה פנה לזקנים ובעלי החכמות, והם 'הקהל' שנקבם לפני כן בשמות, על מנת שהם יקבלו את יהושע עליהם.²

ולאחר מכן, נאמרה זו השירה שוב, לכל העם - קטון כגדול רש כחשוב, ואמרה משה טרם לעפרו ישוב, יחד עם הושע, הזכירו העדות בשירה לפניהם.

¹ הפרשיה הפותחת את הענין היא הציווי למשה להכין את יהושע להחליפו, ומה שנאמר 'כתבו לכם' זה משה ויהושע יחד, יכתבו את השירה שהיא תהיה לעד בבני ישראל על קיום התורה כנאמר במפורש (וזהו הפירוש 'וענתה לו השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו' - השירה תהיה לעד **שהתורה** לא תשכח מפי זרעו). לאחר שכתבה התורה מזכירה את כתיבת התורה ונתינתה ללויים ע"מ לומר שאח"כ בא משה ואמר להם להקהיל לו את הזקנים והחשובים כדי לדבר באזניהם את דברי השירה ולהעיד בהם את השמים והארץ.

² בפעם הראשונה שמשו מדבר את דברי השירה נאמר 'באזני כל קהל ישראל'. לדברינו הפירוש הוא בפני כל האנשים שהוא הקהיל מעם ישראל (מלשון הפס' לפני כן - הקהילו אלי). ולאחר מכן בסוף האזינו אמר שוב את השירה יחד עם יהושע ככתוב לפני כל העם. שכן ראוי להעביר את שריבט המנהיגות - תחילה לעיני הזקנים והמכובדים ורק אח"כ לעיני כל העם, ולא בד בבד.